

בין לאו והן

על אברהם קריב

מאת דב סדן

(דברים במציאות האקדמית ללשון העברית)

החינוך היסטוריים, שחל עליהם המחקר, ואילו השייכים שבאמצע טעמים מיוחדים גרמו להם, להיותם נחשבים כפוזיציות קיימות ועומדות, לא בלבד בתודעתו של הדור אלא בעיקר בתודעתה אף שהיה רחוק ממנדלי וביתו ואף רחוק מברנר וחנותה, ואם נחשבו כדרך שנחשבו, הכריעה בכך הערכת מגדלי, שטיפחה ביאליק, ונחלזה המורים, ונחלפו להם, בסיפורי מגדלי, אמונתו הקיימת מעבר לזמנו ואמונתו הגדולה בזמנו: כשם שהכריעה בכך הערכת ברנר, שטיפחה בגג גילו וגורלו, אחים לסבכי חייו, ונחלזה בני דור שהיה אחר ושונה ממנו. אכן, אברהם קריב עשה פתחמו ברוב תנופה, ואף יריבו עשה כן, אך דומה, כי גדול מנחשונם נצחונם — אמנם בבוא פולגני, בין המבקרים שבהם בין ההיסטוריונים שבהם, לתוכחה על שהתעלם כן הכלל הגדול, כי אין המספר מראה אלא מה שעיניו ראות ואינו מתאר אלא מה שבינתו מגדת לו. ושעליכן אין לבוא עליו בחביעה, שהוא מראה מה שכן דור שלאחריו יראה והיחה מתאר מה שבינתו של ההוא תהא מגדת לו, וזוהי כחן וזו כמותה ששפי פולגני דינה עמה, אך אין בה לשנות מן העובדה, כי הוא הקטגור, כפה עליהם, על משיגיו, תפקידו של סגורים, וביותר שהלחיה את תחום הקטגוריה ולימים כלל בה הטיבות של שטרניחובסקי וממילא נגע בברדלי ציבסקי, כשם שכלל בה הטיבה של ביאליק ולא פסח על אחד העם, ונמצא כופה על הדור ויכוח גדול והמור, שבמהלכו גם החריפים שבסגורים שוב לא חזרו על נקודתהמוצא, היא השאלה, האומנם מסכת סיפורו ותוארו של מגדלי היא האספקלריה הנאמנה של ממשות כל כנסת ישראל, ואפילו בשעתה, והאומנם מסכת סיפורו וניתוחו של ברנר היא האסיפקלריה הנאמנה של נפש כל בית ישראל, ואפילו בשעתה, או כמותם כמאפו וכסמולנסקי וכברודיס וס' לפנייהם ושלאחריהם, שכבודם מעבר למקומם ולזמנם מונח, אף כי אמנם במקומה ובזמנה עומדת, ואם לדקדק, לא עניין מבקרים הוא, הבהוניהם את הקרוב על קירבתו האקטואלית, אלא עניין חוקרים הוא, הבודקים את החוקק על רחיקתו ההיסטורית, ונמצא,

קשה עלינו קטירתהספד על בנידורנו ראשונים, אשר בנכותם ומכותם גדלו, ובהאספס משההחיים ומערכתם, הם אסופים עמהם את אורם החי, שהיינו נאותים לו, ואת צילם החי, שחיינו בו; ובהיותנו חסרים אותם, אותם עצמם, לא יקל עלינו התנהגות, כי ירשנו אין לה מיתה עולמית, שהרי העדרם, עושה אותנו בנידורם, יורשים עדיארגיעה, שכן אחריהם עקירתם שלהם עצמם היא כראשית עקירתנו. ואם קשה עלינו קטירתהספד עליהם, הראשונים קטירי רתהספד על בני דורנו אחרונים, בני גילנו, על אחת כמה וכמה, הלא כמותם ועמיתם עדרנו באותה מערכתהחיים ועשייתם, ועקירתם ממנה היא כהמשך עקירתנו ותגבורתה, ובהעדרם, המורגש לנו כהעדר עצמנו, לא יקל התנהגות, תנחום זכר הדרך המסורית הפתלאיכותה שששינו.

אמרתיו: הדרך המשותפת-לא-משותפת, שהרבה שוני הביוגראפיה עושה והרבה שוני העמידה בה עושה, אם לביוגראפיה — אברהם קריב קומה ושיעורה מיוחדים היו לא בלבד משום אופיה אופי נוצע של דובר-אמת בסתר ובגלוי, ואינו חושש מכדיקת אמונתו, ואימיתו בכלל, ולא בלבד משום כשרונו, כשרון אמון, שכוח ביטוי משמש בשלימות את כוח הפיסתו בשירה ובהגות, אלא אף משום עצם המצע של הביוגראפיה שלו — יליד עיירה ליטאית, היא סלובודקה, בעיבורה של קובנא, שזו וזו נתפרסמה בלמדניה, גדל בשני אנפי הקצה של החינוך שבדור — תחילתו בבית-המדרש הישן, עליו בישיבות ליטא ובילורוסיה, המהוללות, והמסובי בבית-המדרש החדש, מטעמים של ביאליק וקלוונר, באודסה, והמעבר, כמובן, כמעבר מעולם לעולם, אך גשר גדול ביניהם, הוא גשר הלשון, הספרות, התרבות, שכולו בבית ומבית, ובבואיעת בירור הטיפולוגיה על תלמיד-ישראל, התבלט השיבותה המיוחדת של קבוצת הסופרים והחכמים, שעלו על הגשר הזה, ובכוחו ומכותו נשמרו מפצעי הודה של החציצה, שהטילה האכסורניות הנודעה, מה עוד הגימנסיה הלועזית, הלא היא הציצה הלשון והי אוזרה והנפש, אשר רבו כן רבו הלליה, קבוצה זו ושכמותה דרך חינוכם כבר היה בה כעין בבואה של החינוך שלא ניהו בשלימות אלא בארץ-ישראל, שנחגגלה הדיבור בינינו על כך, אמר לי: צא וראה כמה שזרו מעמנו והלכו להחליצו ולשדור בכוח חכמה החציצה הזאת, ועלינו להלל את שניצלו ברצונם וכוחם מסכנותיה, אך יחרע-ליכן עלינו לתודות להורינו ששמרנו מפניה, ואמנם כדבריו כן הוא — הרי די היה שר' שלום מרדכי טשאטסקיס ישלח את בנו, שמאל יוסף, לבית-הספר של הכארון הירש ולאחריו לגימנסיה הפולנית בבוסטאטש, שנפ' סיד את אחד מגדולי הסופרים העבריים.

דף מתוך "הגדת ששון" — ספר, המאה ה-14 (באוסף מוזיאון ישראל, ירושלים)

שגישתו של אברהם קריב, על כיוונה ומוגה ועימתה, שגגה ביסודה, ולא היא, כי אם להוסיף ולדקדק, הרי שגגה כוללת היא — פני החיים של העם, על כללו, על גלויותיו ופולגותיה, היו, גם לפני דור ודור, מרובים ושונים מכפי שתפסום ספורי המשכיר לים וירושלים, וגדולה-העלילה שבהם, מגדלי; אבל גם אנו גם בנינו נהגנו לראות את כסלון ושכמותה, כאילו כל בית ישראל המה, הוא הדין ברחשו של העם, על יחידיה, יחיד יחיד על קישיותיו ופירכותיה, היה גם לפני דור פתוח לבבואי-החיים ועשייה מרובים ושונים, מכפי שתפסום משוררי היחיד, ומשורר ההתלבטות, כראשם, אך גם אנו גם בנינו נהגנו לראות את יריעת שכול וכסלון וקמטי יסוריה, כאילו כל נפש ישראל המה, ולא עוד אלא דומה תיה, שההיפנוז של הני תרי צנתרי עשוי להשכיח, ואמנם כמעט שהשכיח, כי בינתיים שניצגה לעלטה פרונה רבתי-פנים, בין כלשון העביות בין בלשון היהודית ובמקצת אף בלשונות לעז, והיא הראתה, במראות מאלפים, פנים אחרות הן של המציאות והן של הנפש, ולא רחוקה ההשערה, ואדרבה כמה וכמה סימוכים ברורים לה, כי אברהם קריב היה בו יד ההיפנוז הזה, ובבואו לחלץ ממנו, לא הסתפק באמיר רת הן לסופרים ויציריהם, הטעונים, לפי ביקורת דעת עצמו, אמירת הן, אלא המעלים, לפי ביקורת דעת עצמו, לפי שאמירת הן שלו, כמשפטה, לא העלתה פולמוס, לא הוצרכה הגנה, ואילו אמירת לאו, כמשפטה, העלתה פולמוס והוצרכה הגנה, תה' רחבה והלכה ואף התעמקה והלכה, ושורה הגיונה של הקטגוריה והסגוריה עשה את שלו ואדהכי ואדהכי תסתיע, אף תסתיים, שמעתהא.

ולענין השמעתהא נתעוררתי והימקרו, בהתייצב, בבית כבוד נשיא-המדינה, המספר והפובליציסט הנחשב, אהרן מגד, לבאר, כיצד תמורות הימים והילופיהם ותנאים, כי קריאתנו באותו סופר וספירי משתנית, ולא מה ואיך שקראנו ונראה לנו עיקר בהם קודם, הוא מה ואיך שאנו קוראים ונראה לנו עיקר, בהם עתה, כוונתו היתה לגדול מספרי העברים, שהקימה לנו גולת-ירוסיה מתוך המהפכה ולאחריה, חיים הוה, והביא המבאר, כמה וכמה דגמים מסיר פורים, שלא כדרך שקראו לו לאחר מלחמת ששת הימים שקרא אחרי מלחמת יום הכיפורים, ודאי שעצם דבריו פרוים לבדיקה, ועוד נימא ביה מלתא, אבל לא הוכרתים עתה לגופם, אלא לשם קל וחומר — מה הליפה של רצועת ימים קצרה כל כך על אירועיה, שאין להכריע, אם הם תאריכים של היסטוריה או תאריכים של כרוניקה, מוחזקת לו לאחד מסובי סופרינו החיים עילה של שינוי ראיה ופירוש כאיזה סוגיית כתבי שולך גדול שהלך לפניו שלוש שנים לעולמו, ששרשרת המהפכות בחיי ועמיתו, הסופות בנגב, החעררות חיבת-ציון, בילו ועמיתו, הגירת רבבות ועליית אלפים, מלחמת-העולם הראשונה ומלחמת-העולם שלאחריה, שהראשונה פתחה בפערות אוקראינה והאחרונה סיימה ברצח יהודי אירופה ומחיתתם מעל פניה, ומבית — מלחמת העם לפלגותיה לעצם קיומה, המלחמה כבודו ויצירתה, פריחה לפכלת ישראל, והוסמת לשיטות-באריצו ותקופת הדין ובכרית ובראשם יסובי-הישובים בארצו ותקופת הדין נתו — אלה וכאלה אינם עילה לקריאה אחרת של סופרינו וספרותם? וקריאה אחרת משמעה פירושים אחרים, דגשים אחרים, וממילא הארה אחרת, שהיא לא אחת, לכורחה, האפלה אחרת.

הואיזהו הגשר, שעמד לו אברהם קריב ולכמוי תו בתמורות חיהם וחליפותיהם — הלא היא הדבקות בשורשי העם ויסודותיו, יסודות הרוח וכליו, וראשם כליו — הלשון, הדבקות הזאת, פני האקטובה החלוטה עמדה לו אף עם המהפכה — גם בימים, שנלחב ליה והאמנו באפשרויותיהן הגדולות, והאפשרות העב' רת בכללן, גם בימים 'רדיפות' של אויבים מתוך ונגישות של מרשיעים מבית סתמו את השליית האפשרות הזאת, וקבוצת ותיקי סופרי העברים, וביאליק בראשה, נמלטו מחמת המצוק הכפול בעור שיניהם ממש, וצעירי הסופרים ירדו למחתרת העב' רית ומי לנו כאברהם קריב להכרתה והערכתה של חבורת-האמנים הזאת ואסופתו, הענף הגדוע? ומא' מריו וחכונותיו האחרים יוכיחו, היאיזה המה' תרת, שקצתה נמלטה לארצנו וניצלה לחיים וליצירה, וקצתה סופה נחפזה, אך סוף סופה באה לה תתט' ררות, שאנו עדיה עתה.

בבוא אברהם קריב לארצנו, לאחר ששיעשרה שנות ישיבה בברית-המועצות, הוא בן שלושים וארבע, כבר ידענו עליו, ולא בלבד משום שהו' דיעונו עליו כמריו וראש הנהג ביאליק, יוסף קלוונר, שלמה צמח, וכלל הודעתם על דרך הגדרתו כאנוני קשה; ולא בלבד משום שהודיעונו עליו מיר דעיו וידידיו, וראש להם דן פינס, אלא אף משום שהוא קריב, שלא פירסם אלא מעט, נבלטה בתוך שיטתם, דביתוד ביניהם, אישיות, ולא ייפלא כי מיד עם בוא נכבשנו לה, והיתה בנו הרגשה, כי גוראריה עלה במבל, או בלשון פשוטה: היתה בנו ודאות, כי נוסף לנו סופר גדול, ובימים ההם, בעוד הפמליה הגדולה של סופרי העברים עמנו, היתה זו סברה נועזת, אך היא התאמתה עדימהרה, ואף יתר על הקיוויים הצ' רורים בה.

כדי להטעימכם מה ממידת דרך-ארץ, שעמידתו הצנועה והאמיצה כאחת הישרתה עלינו, אעידה, ברשותכם, בחינת מבשרי חזיתי: כעורכו של מוסף "דבר" הייתי טורח לעוררו להיות במשתתפיו ומש' נענה נהגתי בו כדרך המשמש זיוות-הדור, והייתי מביא את עלייההגהה לביתו, כדרך שנהגתי בספר' גיחובסקי, שופמן, פיכמן ולחובר עליהם השלום, והיא, מידת הכבוד כלפיו, לא פחתה, ואדרבא רבתה, גם בהקסם רומאן, ואינטימי ביותר, בינינו — ביתוד בימי פעולתה של החבורה "בני אמונה" שהיתה מתכנסת, שבת שבת, בביתנו, וכמותו כמשה אהרן ויזן, אליעזר ששיינמן ויצחק צימרמן בראשיהמדברים, וכמה מחוטי-החיות והזיתת, שם שזירתם; ולעת מצוא עוד ידובר בזה.

אך אלה ימים מאוחרים במקצה, בהיות האיש בראשית חיוקה של הריביות, שהיתה טבור-פעולתה, ומשמה ולשמה נעשה איש ריב ומדון ורבים נעשו לו אישי ריב ומדון, וכמותו כמותם נהגו לפי הכלל: במלחמה כבמלחמה, אך ימים אלה קדמו להם ימים אחרים, והרצועה לידע רוחם ומוזם, וביתוד-עניינם, ילך אצל מאמריו ראשונים, שנפרסמו בארצנו, מהם כמון הפיגנו לנוסח אויסה, וביתוד יסול בינו את בכור ספריו "ענינים" ויכיר, עד מה המנהה הפשוט להעמידו אומר לאו אינו כדיו, שכן בדפי הספר הזה, המעלה לפנינו דיוקאאותיהם של מובחקי סופרינו, הוא כולו אושר הן, בחינה שנתקיימה לו רבו גם לאחר תקופת הריביות גם בתוכה, והוא עניין שקולו ובנות-קולו של הפולמוס, שכפה עליה על הביקורת ועל הפובליציסטיקה שלנו, עלולים היו להשכיחו ואף השכיחותו לשיפה ארוכה לפני.

עד היות היה בינה שפירסם בכבוד ספריו כולו במול אמירת הן, אעידה, ברשותכם, מעשה משעשע, ואף הוא בחינת מבשרי חזיתי — מעשה שכתבתי מאמר ועניניו כשמו: "כנסת סופרים אצלנו", וסירבו ארבעה עורכים לפרסמו, ואברהם קריב, ששמחתי למטור לו עריכת מוסף "דבר" בכללם, היה פרובי ברא' שם, והיא לי עדות, כי אותה עשה לא היה מרביניה, ואפילו אם בצבצבו בו ניצניה, לא היה מאושש ביה, כי מה שאמרתה באותו מאמר לטובת ריביותה וזכותה להלכה ולמעשה, דחיינו, כי הערכת ספרות וסופריה אין בה לא טאבו ולא דוגמה ולא אפיפיוריות; ואדי רבה הספרות וסופריה היא כפינקס העשויה והחייבת שתתבקר יומיים, ששהישה, והטאלה אינה לזכותה של הריביות אלא למחמתה, שכשם שיש ביקורת יש לא בלבד ביקורת הביקורת אלא אף ביקורת ביקורת הביקורת, וטעם דחיותו של אברהם קריב היה בערך כמעטו של אותו גדול, שביקש לחמוק מפולמוס הגט קטלוגי: שלא להבות בעלי קרניים בעיני הכון עם, ולא יצאו ימים מרובים והוא שהטיל פולמוס, שהיה מכלל הפולמיסאות הגדולים והקשים, אך גם המבורכים כדעת-הקהל שלנו.

הארכתי מעט בספרי הרביות של אברהם קריב — ועיקרם, "אברהם וירוח לי", "עטרה ליושנה", "נחק את השלשלת", אף שכונתה להטיל את הזר' קוד על ספריו אחרים, שלפניה ושלאחריה, ספרי אמירת הן שלו — דברי מסותיו היפות-להפליא על סופרי הדור, כפי שמצאנום בספרו "הזכר" "עיר נים" וכפי שהוא על הרחבם בספרו "מיתרים ומעיר" — כמאמר שראוי להביא קטע ממבואם, המאיר לבאר, כי המאמר האלה, "רובם כתובים מתוך זיקה שכלב אל הסופרים שמדובר בהם, אלא אם כן כשלצורך הבלטת החיוב שבספר המדובר נתבקש להשוותו לסופר שמאידך גיסא, ואין משמעו של דבר, שהמחבר תמיס'דעים עם כל הסופרים, שעליהם בא כאן הדוי (סוף בעמוד 22)

בין לנו והן

(סוף בעמוד 21)

בוד. הבדלי דעות לא מנעו אותו מהערכה חיובית. ואפילו לא מניקה פנימית, להוציא דעות שנגעו במצבור הנפשי. מאשרי הערפור והפולמוס יבואו כפרך מיוחד.

עד כאן דבריו, שינון להוסיף עליהם, כי מאשרי הערפור והפולמוס אמנם באו ובכרך מיוחד. בשל-י שום ועד הזה, אך שני חלקים בו — החלק האחד, שהמחבר רואה אותו כמנון אל העבר והמצוינו שקור' שלה בשטח: כשהפכת קריב, והיא אישית מאשרי הריבוייה אשר זה נוספות להם; החלק האחר כמנון להווה, ועניינו הנוכח והנוכחית של בציאות מנו החדשה, כציאותה של מדינת ישראל. עוד כרך של כתביו התקין אף כשרו לדפוס, אך ציננה לפזר את הסדר ולהעמיד את עליההתהגה ורצונו של סופר כבודו.

בסיכומי של דבר אפשר לומר, כי לפי ספריו שנינים וטיבם, יצירתו של אברהם קריב תרי אנפין לה ובה, אך הוא השפון למינצוטא, כי באמת חלה אנפין לה ובה — השאלה שהייתי שואל וחוזר ושואל אותו: איפתי אתה מראו בה שראו שינידי.

מראה פאר תחת אפר, הוא הקדים ושאל את עצמה ואף השיב על כך. והכוונה היא לא בלבד למנון הראפיה הנלככה שלו על ליטא מכורתה, שקיונה להרחיבה, כפי שלמדתי מדברי התפעלותו על גסתי גותיו המעמיקים של אברהם מנס להעמיד דיוקנה של יהדות ההלכה, גוסח מתנגדות ליטא. הכוונה היא לצלילתו בפעיינות השתייה, תרהיכשכש, של קניינידותו ותרבותו — אילו היה סיפק בידו ונוסף על ספרו הגדול על תקופת שגבנו הרחוקה ביותר „שבעת עמודי החנוך“, וספרו הגדול על אגדת חז"ל. הנמצא עתה תחת כנבש הדפוס, וספרו הגדול על תקופת היתנו הקרובה ביותר — אישית ערכי ספרות המוסר והחסידות, ספרים על העושר המרהיב שבאמצע הגדול — והרי על אותו אמצע רבי התקופות ומשופע הרבדים, שהורמים והאופנות תרהיקונו מהם, נסכה עיקר התלכמה, שהי ריבוייה הנידויית אינה אלא חלק בה וממנה — ונשם שאנו יספדים על מה שהפיק סטו עם הוזה (כמון התקופת כבחר כתבו התהר"ל ובבואו להם), כך אנו מצדים על מה שלא הספיק להפיק, אך רבוינו ורבונידפונה, הורויים אילך ואילך, מלגדים על רוח מוטות כנפיה, ומה שישו היה להוסיף על מה שעשה בגודלביקיותו ובצומק האינטואיציה שבו. ידענו כן ידענו, כי רבים המעדרים על האינטואיציה איבית, ותובה לנו להודות, כי היא פרוות לשגגות ורבים חללית, אך מי מונה ושוקל הללי מי ומה מרובים יותר, אם בהלכה של האינטואיציה וניחוי

שה, אם בחללו של החיקור וניתוחיה, על כל פנים וודאי הוא, כי סופר כאברהם קריב, שצולל בכל אצרות ספרותנו, קנייניהם ולשונם, ובא מהם ועט' מים בידו, מיהו שמו לקיים את יצירתו לאהרן-ישיב.

ה.

ואף במלאכות אחרות ידיו רב לו, אם כי לא תמיד היה טיבו בידו — מעשייחרגונו מרובים, ועשה כולם במלואי-חסידות, אך חלקם עשה במלואי-התלהבות, הכל לפי טיבו של הספר ולפי עניינו בו. והעד השניה היא מלאכת-המשבת, שהעשירה את לשוננו על-פי דרכה, כדרך דוגמה לשוני ייחוסו ניתן להביא את שלושת הטולסטויים שתירגמם — לא בייחוסו, אל ליב גיקולאיביץ („ילדות, בעורים, עלומים“) שהיה ייחוס של הפלאת, ייחוסו לאלכסיי האחד („הנסיך סרברייניץ“, שהיה ייחוס של היבה, וייחוסו לאלכסיי האחד („פסד הראשון“) שי היה ייחוס של שעה, וצורכה ואף אופנתה, אך דוכה כי בכלל הרגומני ראוי לייחד את החלקה היהודית בין סיפורים (דוד פינסקי), בין זכרונות (אברהם ליסין), רישומי-מסודות (א. ליטוין), בין מסות (ישראל אפרוזיקין) וכחמד שעשה לו לי, אפרתי (מישה קראסניאנסקי) שתרגם חלק מספרו הגדול, המחאר בלחמתו של איש יהודי לתורתו ולמצוותיה בתופתו של בשטר סטאלין ועינוייה.

וזאת לזכור, כי ימי האיש רוב יגיעה באמנה, שלא מניעה ממנו צוקיעותים, וביחוד שגם תכונתו וגם תפיסתו הקשו עליו — היהת עליו אימת-השיגרה ונמלט וחזר ונמלט ממנה, באופן שלא האריך ישיבתו ישיבת-קבע במקום עבודתו — היה עורך „בדבר“ והלק, היה עורך „מאזנים“ ופרש, היה עורך „שם עובד“ וזנת, עבד ב„מוסד הרב קוק“ וזנת, עבד ב„מוסד ביאליק“ ונטש — וודאי הפסדו ההומדי, שהיה תלמי ברפיקין, היה מרובה, אך שברו שנשכר היה מרובה כמנו — סופר בן-חורין, שעיקר מעשיו כנפשה, לנפשה כנפשה, הלכך אין צריך להאריך, כי גם במחיצת המוסדות, שנתכשש להם, ובכללם אף מחיצתנו, מחיצת האקדמיה ללשון העברית, מהג כמנהג כבודו וחשדו — הוא אמנם פקד את ישיבותינו, התמיד בסייעו הפורה בועדות המינוח, אך גם פה לא עזבתו אימת השיגרה, וגם לכאן יפה המינציה שישמעתה מפיה לאמר: מוסדות הדין כמוסדות הכות — אורך שליטתם מכלה את שליטיהם ומנחין את בשלטיהם, אבל הכתלים האלה שמוך בהם חד דבריו המרצים והנלכבים כאחד, שהיה מעשיי עם כתובם, והרי הם אך גסף בגוד דבריה שהטלם בספריו הרבים; ויהי זכרו, זכר סופו, אדון חרותו ועבד אמונתו, לברכה.

ידידעלים, כ"מ אהר ב' תשל"ו